

HVAD ER SANDHED

NYE LÆSNINGER AF
JOHANNESVANGELIET

ALFA

HVAD ER SANDHED

HVAD ER SANDHED

Nye læsninger af Johannesevangeliet

RED. GITTE BUCH-HANSEN
OG CHRISTINA PETTERSON

ALFA

HVAD ER SANDHED

Nye læsninger af Johannesevangeliet

Red. Gitte Buch-Hansen og Christina Petterson

© Forfatterne og Forlaget Alfa

1. oplag 2009

ISBN: 978 87 91191 68 8

Sats, omslag og tryk: Narayana Press

Forsidebillede: Maja Lisa Engelhardt *Himmelfart*,
Hylleholt Kirkes altertavle – på bogens flapper: sidefløjene

Udgivet med støtte fra Aarhus Universitets Forskningsfond

Forlaget Alfa
Frederiksberg Allé 10
1820 Frederiksberg C
www.forlagetalfa.dk

INDHOLD

FORORD 7

INDLEDNING 9

KORSMÆRKERNES KOGNITIVE FUNKTION 19

Johannesevangeliets narrative grundstruktur

KAMPEN OM MOSES 41

Moses som katalysator for konflikten i Johannesevangeliet

TRO UDEN OVERTRO: DEN RELIGIONSKRITISKE
IMPULS I JOHANNESVANGELIET 59

Overvejelser over Joh 4,19-24

AT SIGE RET FARVEL 85

Jesus' afskedstale i genrehistorisk belysning (Joh 13-17)

ET STOISK BLIK PÅ JOHANNESVANGELIETS
ÅBENBARING 103

Himmelfarten i antikkens naturfilosofi

DEN KIRKELIGE JOHANNES 125

“WHO DO YOU KNOW IN HEAVEN?” ELLER
SATURDAY NIGHT FEVER I JOHANNESBURG 143

En postkolonial analyse af Jeppe Røndes film The Swenkas (2004)

FORARGELSEN OG JOHANNESVANGELIET 167

OM FORFATTERNE 187

Udskæringen på talerstolen i Hovedbygningen, Københavns Universitet: gr. *en pneumati kai alētheia*, "I ånd og sandhed" (Joh 4,24). Foto: Heine Pedersen.

FORORD

BIDRAGYDERNE TIL DENNE antologi er en gruppe yngre nytestamentlige forskere, som alle har arbejdet med Johannesevangeliet. De har forsvaret – eller står overfor i nær fremtid at skulle forsvare – deres ph.d.afhandling. Nu er det sådan, at med undtagelse af en enkelt har alle de afhandlinger, som inden for de sidste fem år er blevet forsvaret i faget nytestamentlig eksegese ved de hjemlige fakulteter, handlet om Johannesevangeliet. Det fjerde evangelium synes at have fået en renæssance efter i en lang periode at have været dømt ude som irrelevant for den historisk interesserede bibelforsker. Der er åbenbart noget, som skal indhentes. Med perspektiver lånt fra litteraturvidenskaben og filosofien søger forskerne at finde nye svar på de teologiske spørgsmål, eksegesen atter tør stille. Alt dette berettiger en bogudgivelse.

Artiklerne i bogen skal ses som et forsøg på at formidle den nye forskning i Johannesevangeliet til en bredere kreds. Samtidig er antologien også tænkt som en introduktion til de metoder og spørgsmål, som den universitære bibelfortolkning aktuelt bringer i spil. Bogen er rettet mod studerende ved de teologiske fakulteter, på religionsstudierne og ved lærerseminarierne, som skal arbejde med Johannesevangeliet, og mod de præster, der gennem årene har forladt fakulteterne, og som trænger til en opdatering af deres eksegese og til ny inspiration i forhold til det evangelium, der har ry for at være vanskeligt at prædike over.

Samtidig med at de yngre forskere bag bogens bidrag søger nye veje, står de også i en dansk teologisk tradition, og de står i gæld til de eksegetiske miljøer, som deres arbejde udspringer af. For Kasper Bro Larsens

og Jesper Tang Nielsens vedkommende gælder dette semiotikken, der i Århus er blevet opdyrket af lektor Ole Davidsen og i København af lektor Geert Hallbäck. I København har professor Troels Engberg-Pedersens arbejde med den antikke filosofi inspireret Aleksandar Gusa og Gitte Buch-Hansen; fhv. lektor Lone Fatums interesse for køn og magt har skolet Christina Petterson og Gitte Buch-Hansen; og fhv. lektor Henrik Troniers poststrukturalistiske tænkning har sat spor i Finn Damgaard og Christina Pettersons arbejde. En tak skal lyde til de forskere, som har fulgt os på vej, og til hvem vi nu er kolleger.

Vi vil også takke kunstneren Maja Lisa Engelhardt, som generøst har stillet sit billede af den opstandne Kristus til rådighed for bogens forside. Tak også til præst og menighedsråd ved Hylleholt Kirke Sydsjælland, som har givet os lov til at benytte Maja Lisa Engelhardts billede fra deres altertavle. Endelig tak til Aarhus Universitets Forskningsfond, som har bidraget til finansieringen af bogen.

København / Newcastle, New South Wales 2009

Gitte Buch-Hansen

Christina Petterson

INDLEDNING

VOR FRUE KIRKES PLADS i centrum af den københavnske middelalderby afgrænses til den ene side af Domkirken og til af den anden af Københavns Universitet. Universitetets hovedbygning stammer fra 1830'erne, og forestillingen om en forbindelse mellem de to bygninger er markeret ved det citat, som står på talerstolen i universitetets festsal: "I ånd og sandhed". Det er et citat fra Johannesevangeliets kapitel fire, hvor Jesus forklarer den samaritanske kvinde, at det, som Faderen ønsker, er tilbedere, der tilbeder ham i "ånd og sandhed" (4,24). Citatet er et mærke, som den tyske idealisme og datidens lokale hegelianere har sat på universitetet. Hegels udlægning af Johannesevangeliet førte til tanker om "Åndens fænomenologi" (1807), hvor inkarnationen af den guddommelige og absolutte fornuft (*Logos*) i historien var Sandheden, som kristendommen realiserede. Citatet på talerstolen kan ses som en før-moderne programerklæring for universitetets arbejde. Universitetet skulle være bannerfører i overdragelsen af de kristne værdier og tankegods fra kirken til den sekulære sfære og tilvejebringe et fornuftigt grundlag for dannelsen af statens borgere.

Fra de tidlige kirkefædre (2-3. årh. e.Kr.) og helt ind i moderne tid er Johannesevangeliet – på godt og på ondt – blevet tilskrevet en særstatus blandt evangelierne. Med oplysningstiden skete der i den universitære eksegese en forskydning i synet på de bibelske skrifter; fra at være blevet læst som vidnesbyrd om den kristne tro blev de nu set som levn overleveret fra de tidligste menigheders liv og som historiske kilder til Jesus' liv. Johannesevangeliet gled i baggrunden, og Matthæus, Markus og Lu-

kas blev den historisk interesserede forskers foretrukne skrifter. I den historisk-kritiske æra forekom det spirituelle og teologiske evangelium ikke at have meget at bidrage med. Johannesevangeliet var og forblev ahistorisk, evigtgyldigt, en tekst uden kontekst, uden genre – m.a.o. ren ånd og ubetinget sandhed. Da den universitære bibelfortolkning kastede sig over formkritikken og begyndte at interessere sig for de evangeliske fortællingers genrer og disses forankring i urmenighedens liv og liturgi, forblev Johannes *sui generis*. Hvis Johannesevangeliets særegne genre overhovedet havde et *Sitz-im-Leben*, kunne det kun være sekten. Det johannæiske samfund måtte have været en sekt, dvs. en social gruppering med en idiosynkratisk selvforståelse, der stillede det uden for den bestående sociale og historiske orden. I 1960'erne beskrev den tyske teolog Ernst Käsemann den johannæiske Kristus som en Gud, der svævede hen over jorden uden egentlig kontakt med materien (“über die Erde schreitender Gott”) og tog evangeliet til indtægt for en “naiv doketisme”. Det samme kunne siges om Johannesevangeliet; også det synes på doketisk vis at have svævet hen over historien uden at lade sig anfægte af tid og sted.

Men samtidig betød denne status, at Johannesevangeliet blev en platform, som det moderne verdensbillede kunne undsiges fra. Når Rudolf Bultmann med sit afmytologiseringsprogram havde pillet kontingensen ud af evangeliet og reduceret de historiske forestillinger til mytologi, stod vidnesbyrdet lysende klart i sin universelle sandhed og modsagde det moderne verdensbillede: Vel kan universet forklares naturvidenskabeligt, men Gud har alligevel åbenbaret sig i verden. Medens moderniteten kløvede sandhedsbegrebet, og ånd og sandhed blev adskilt i et normativt “bør” og et videnskabeligt “er”, forblev Johannesevangeliets status som kilde til den absolutte viden og Sandhed uændret.

Som følge af den historiske konsensus omkring Johannesevangeliets teologiske særstatus har det været af afgørende betydning for forskellige konfessioner at kunne tage det fjerde evangelium til indtægt for deres teologi. Dette gælder i udpræget grad den protestantiske tradition. Her er Prologens tale om det guddommelige *Logos* blevet til Ordet med det resultat, at budskabet om inkarnationen (1,14) kunne parafraseres: “I begyndelsen var... kerygmaet” – dvs. prædikenen. Dertil kommer, at fraværet i Johannesevangeliet af dåbs- og nadverscenerne er blevet taget til indtægt for en protestantisk kritik af sakramenternes og liturgiernes udvendighed. Evangeliets stærke betoning af troen har bekræftet et dogme om gerningernes unødvendighed. Måske har konfessionernes behov for at spejle

sig i Johannesevangeliet været medvirkende til, at Bultmanns i bund og grund protestantiske eksegese af Johannesevangeliet på de hjemlige breddegrader er blevet stående som eksegese.

Først med den amerikanske ekseget R. Alan Culpeppers bog fra 1983, *The Anatomy of the Fourth Gospel*, mister Johannesevangeliet for alvor sin særstatus og eksegetiske uskyld. Culpepper tillader sig at inddrage analysestrategier fra den litterære verden og at analysere Johannesevangeliet som en fortælling på linje med andre fortællinger. Men når Johannesevangeliet læses som en fortælling i sin egen ret, er det ikke længere muligt at tage evangeliet til indtægt for de klassiske protestantiske dogmer. På forskellig vis demonstrerer bidragene i antologien dette forhold. I sin artikel "Korsmærkernes kognitive funktion. Johannesevangeliets narrative grundstruktur" gør Jesper Tang Nielsen brug af den russisk-franske semiotiker og litterat Algirdas Julien Greimas' analyse af de narrative grundstrukturer, der findes i enhver fortælling – ja, som betyder, at vi overhovedet opfatter en given tekst som en fortælling. Skønt Greimas' arbejde byggede på de russiske folkeeventyr, anvender Tang Nielsen analyserne i sin læsning af Johannesevangeliet. Analysen af de narrative grundstrukturer i evangeliet fører til et opgør med den protestantiske korsteologi. Vel var Jesus' død et offer, men det var ikke et offer i en sakral økonomi, hvor Jesus med sit liv betalte for vores synder. I stedet ofrer Jesus sig for at muliggøre vores erkendelse af hans status som Guds Søn – og dermed som det sted, hvor Faderen åbenbarer sig for verden. Man kunne tale om en kristen form for *gnosis*-tænkning. I Tang Nielsens læsning af Johannesevangeliet har korsdøden ingen selvstændig teologisk betydning, men korsmærkerne sikrer, at den opstandne Herre kan identificeres som og forbindes med den jordiske Jesus.

Såvel Finn Damgaards artikel "Kampen om Moses. Moses som katalysator for konflikten i Johannesevangeliet" som Alexsandar Gusas bidrag "Tro uden overtro: Den religionskritiske impuls i Johannesevangeliet" gør op med hævdvundne forestillinger om et modsætningsforhold mellem jødedom og Kritustro. Grundlæggende protestantiske figurer som f.eks. det antitetiske forhold mellem tro og gerninger og mellem lov og evangelium kan ikke længere opretholdes. Det *Nye Perspektiv på Paulus* finder her en pendant i Johanneseksegese. Gennem de sidste 25 år er de paulinske breve blevet set i kontinuitet med jødedommen; på samme måde synes Johannesevangeliet nu også – ifølge disse bidragsydere – at give bedre mening, dersom spændingsforholdet til jødedommen samtidig ses som en bevæ-

gelse inden for jødedommen. Finn Damgaard ser på, hvorledes fortiden fortælles i Johannesevangeliet, og på hvordan tilrettelæggelsen af den kollektive erindring indgår i den johannæiske menigheds selvforståelse. Iflg. Damgaards analyse regnes Moses i det johannæiske samfund stadig for en autoritetsfigur, som man gennem fortællingen må få over på sin side.

Med udgangspunkt i en analyse af Jesus' samtale med den samaritanske kvinde, ser Aleksandar Gusa i sin artikel Johannesevangeliet som et skrift, der inden for rammerne af den jødiske religion udfolder den religionskritik, som man praktiserede i samtidens filosofiske kredse. Siden kirkefaderen Tertullian (ca. 160 – ca. 220) i det andet århundrede lod sin berømte replik falde – “Hvad har Athen med Jerusalem at gøre?” – har teologien opfattet sig som stående i et modsætningsforhold til filosofien. Men Gusa afviser, at antitesen mellem teologi og filosofi skulle præge Johannesevangeliet. Fra filosofisk side blev især offerkulten og den geografisk lokaliserede gudsdyrkelse kritiseret; i bund og grund var begge forestillinger udtryk for en antropomorf gudsforestilling. I stedet udnævnte de religiøse filosoffer – eller filosofisk orienterede teologer – menneskets sjæl til det allerhelligste og til bolig for det guddommelige, og de så kroppen som det tempel, sjælen udfoldede sin gudsdyrkelse i. Etikken – de rette tanker og de rette handlinger – erstattede røgelsesofferet, og det dydige liv blev det sande lydefri offer. I modsætning til vor tids tale om religionskritik og ytringsfrihed var der først og fremmest tale om en kritik, der udfoldede sig inden for den religion, man betragtede som sin egen. I Johannesevangeliet var kritikken rettet mod at udvikle – og ikke afvikle – jødedommen. På disse præmisser bliver Johannesevangeliet en filosofisk reflekteret og reformeret udgave af jødedommen. Selvom Johannesevangeliet ifølge Damgaard og Gusas læsninger må ses som et jødisk skrift, så hævder evangeliet også, at der eksisterer et hierarkisk forhold mellem de to trosretninger. Kristustroen udvikler den jødiske religion og gør den fuldkommen. Det er troen på Kristus og opstandelsen, der overhovedet muliggør opfyldelsen af Guds vilje, som den er kommet til udtryk i loven. Den ideologiske kontinuitet mellem de to religioner blev med historiens gang afløst af et forhold, hvor de to religiøse grupper blev hinandens modsætning og negative spejlbillede.

I artiklen “At sige ret farvel. Jesus' afskedstale i genrehistorisk belysning (Joh 13-17)” præsenterer Kasper Bro Larsen en læsning, der gør op med forståelsen af Johannesevangeliet som *sui generis*. I stedet for *a priori* at placere evangeliet uden for enhver kategori ønsker Bro Larsen at

forankre evangeliet i antikkens litterære tradition. I forsøget på at få sit budskab igennem gør Johannesevangeliet brug af forhåndenværende og genkendelige genrer. Jesus' afskedstale får mening gennem både at opfylde og at overskride de forventninger, evangeliets tilhørere måtte have haft til det testamente, hvori der tales med dødens terminale autoritet. Bro Larsen demonstrerer, hvordan Jesus' afskedstale fungerer på to forskellige niveauer. I selve fortællingen foregår Jesus' tale skærtorsdag om aftenen; han henvender sig til sine nærmeste disciple og – helt i overensstemmelse med genrens konventioner – forbereder han dem på sin snarlige bortgang. Men Jesus trøster også disciplene gennem at fortælle om det nye nærvær, som hans fravær vil resultere i; nemlig Åndens komme i skikkelse af Parakleten (Talsmanden, i den autoriserede danske oversættelse), Sandhedens Ånd og Den Hellige Ånd. Med henvisningen til et fornyet nærvær overskrides genren i sin konventionelle form, hvor den forestående adskillelse er definitiv. Denne variation har radikale konsekvenser for Johannesevangeliet, idet den allestedsnærværende opstandne Herre bryder ind i den jordiske Jesus' afskedstale og lader sine ord lyde i fortællingens tid og rum. Skønt Jesus henvender sig til sine disciple, taler han også fra den opstandnes perspektiv og bliver samtidig med enhver, der lytter til eller læser Johannesevangeliet. I dette rum mellem den fortalte tid og den evige tid, opstår faktisk en tredje tid, som Bro Larsen kalder den liturgiske tid. Her taler den opstandne Herre til dem, der er kommet til tro på ham, og han lover dem sit fortsatte nærvær i ånden. Det er således kun ud fra en overfladisk betragtning, at Alterbogens forskydning af afskedstalen i kirkeåret til tiden efter påske, men før pinse, skulle være udtryk for en fejllæsning af evangeliets historik. Gennem sin leg med afskedstalens genre har Johannesevangeliet bedt om netop denne placering.

En lignende betoning af pinsen som den helt centrale begivenhed i Johannesevangeliet finder vi også i Gitte Buch-Hansens artikel "Et stoisk blik på Johannesevangeliets åbenbaring. Himmelfarten i antikkens naturfilosofi". Buch-Hansen tager det faktum til efterretning, at det fjerde evangelium allerede i oldkirken blev betegnet som "det spirituelle evangelium". Men i stedet for nutidens diffuse begreb om spiritualitet søger Buch-Hansen at forankre den johannæiske ånd i den antikke naturfilosofis konkrete og materielle tænkning om ånden. I lyset af dette perspektiv sker der en markant forskydning i Johannesevangeliet; evangeliet fremstår ikke længere primært som en beretning om Guds søns død på korset, men bliver en fortælling om den guddommelige ånds komme til menig-

heden. Heller ikke denne fortælling har sit klimaks i korset, men i Jesus' opstandelse og "himmelfart". I Johannesevangeliet bliver himmelfarten en metafor for Jesus' transformation til og optagelse i den guddommelige ånd. Fordi "Gud er ånd" (4,24), forudsætter foreningen med Faderen denne transformation. Jesus' bortgang – dvs. forvandlingen til ånd – er altså på en og samme tid hans tilbagekomst i den nye form for nærvær, der som ånd overskrider tid og sted. Hvor den johannæiske ånd meget tidligt i den kristne tradition blev opslugt og domesticeret af Ordet, tildeles ånden i denne læsning en selvstændige rolle som formidler af det guddommelige nærvær. Maja Lisa Engelhardts alterbillede til Hylleholt Kirke af den opstandne Kristus kan ses som en fortolkning af denne forvandling; for beskuerens øjne forvandles Kristus' legeme af kød og blod til den allestedsnærværende ånd. I sin undsigelse af ånden har protestantismen overladt det til pinsebevægelserne at teologisere over ånden. Som Maja Lisa Engelhardts billede insisterer Buch-Hansen i sin artikel på, at ingen eksegese af Johannesevangeliet kan komme udenom at forholde sig til den johannæiske ånd.

Ovennævnte bidrag til antologien er i alt overvejende grad karakteriseret ved, at de tematisk arbejder inden for rammerne af traditionens teologiske kategorier og stiller spørgsmål om Johannesevangeliets forhold til troen, til frelsen, gudsforholdet etc. Tematisk er artiklerne fortsat bestemt af en overvejende kirkelig og konfessionel spørgehorisont, der enten udfordres eller bekræftes gennem anvendelsen af nye perspektiver og metoder, som er hentet udefra – dvs. fra andre videnskaber og fra andre kontinenter. Den sammenknytning af kirke og universitet, som talerstolen i universitetets festsal på Vor Frue Kirke Plads symboliserer, har således stadig gyldighed.

Medens den amerikanske eksegeses metoder er blevet taget til efterretning, har den hjemlige bibelforskning ladet amerikanernes spørgsmål ligge. Den – ikke bare – amerikanske interesse for de bibelske teksters rolle i den historiske konstruktion af køn, race og postkolonial identitet, er ikke blevet importeret. Det betyder ikke, at forskerne herhjemme ikke interesserer sig for disse spørgsmål, men endnu er denne interesse ikke kommet til udtryk i egentlige forskningsprojekter, som undersøger forholdet mellem Bibelen og den sociale magt. Anerkendelsen af dette perspektiv som en relevant og teologiske fuldgældig beskæftigelse har endnu ikke sat et økonomisk aftryk i den hjemlige eksegetiske agenda.

Bag denne konstatering gemmer der sig meget mere end blot spørgsmå-

let om emnevalgets relevans. Det er den helt basale forståelse af, hvordan en tekst producerer mening, som er på spil. Selve begrebet "eksegese" er forbundet med en bestemt tekstforståelse, nemlig den, at teksten i sig selv indeholder en sandhed, som vi ved hjælp af den rette metode – det være sig de historisk-kritiske metoder, forskellige strukturalistiske analyser, semiotikkens narratologi, de socialantropologiske tilgange – vil kunne få adgang til. Metoden er den "dåseåbner", der giver os adgang til tekstens iboende mening. Men denne tekstforståelse udfordres i dag af det perspektiv på teksten, som Christina Petterson i sin artikel "Forargelsen og Johannes-evangeliet" har kaldt "effekthistorie". Der er tale om en kopernikansk vending i forståelsen af, hvor tekstens mening befinder sig. I modsætning til dåseåbnermodellen, hævder man med det effekthistoriske perspektiv, at mening overhovedet først kommer til orde, når teksten udlægges. Tekstens mening foreligger ikke på forhånd, men udkastes vedvarende i det sociale rum gennem den fortolkende aktivitet. Den ændrede forståelse af, hvor og hvordan tekstens mening konstitueres, har også betydning for, hvad der betragtes som eksegetisk relevant at beskæftige sig med. Traditionelt er eksegesen blevet forstået som et anliggende for eksperter, der håndterede det græske sprog og dermed havde adgang til originalteksten, og som bemestrede en eller flere videnskabeligt anerkendte metoder. Den effekthistoriske tilgang ser derimod på de sociale aftryk, som Bibelen har efterladt sig i det historiske og kulturelle landskab – og så kan disse effekter for så vidt godt være resultatet af en fejltolkning af den bibelske tekst lanceret af en B-film. Det afgørende kriterium for, hvorvidt en læsning er interessant at beskæftige sig med eller ej, er ikke dens historisk-kritiske korrekthed, men fortolkningens evne eller magt til at sætte sig igennem og præge det sociale rum. Den effekthistoriske analyse interesserer sig for, hvordan Bibelen er blevet brugt i konstruktionen af nationale, seksuelle, racemæssige og sociale identiteter. Den spørger til, hvorfor en særlig læsning træder frem på et givent historisk tidspunkt, og den ser på, hvordan udlægningen af bibelteksten er blevet brugt – og bruges – til at fremme særlige ideologiske positioner. Effekthistoriens genstandsområde er altså den magt, som brugen af Bibelen op gennem historien har været – og i mange sammenhænge stadig er – forbundet med.

Den kopernikanske vending i spørgsmålet om, hvor og hvordan tekstens mening konstitueres, sætter uundgåeligt den universitære eksegese i et nyt perspektiv. Forestillingen om et videnskabeligt, neutralt ståsted – en talerstol, hvorfra der tales i "i ånd og sandhed" – kan ikke opretholdes. Og-

så den universitære ekseget er altid allerede præget af sin samtids diskurser, ligesom han eller hun med sit arbejde også bidrager til at opretholde eller udfordre disse. Dette gælder også spørgsmålet om, hvilke perspektiver der kan accepteres som videnskabeligt relevante at beskæftige sig med. Medens den historisk-kritiske ekseget selvfølger og forbliver en legitim spørgehorisont, kan et ensidigt fokus på tekstens produktion af mening i det første århundrede medvirke til at fastholde forestillingen om, at teksten har en original mening, som alene den antik-kyndige eksegetiske ekspert kan grave frem. Konsekvensen af denne position er, at det effekthistoriske perspektiv reduceres til en bibeskæftigelse, som eksegeterne kan kaste sig over, når de trænger til en pause fra det, som det virkelig handler om. Blindheden over for de bibelske teksters virkningshistorie – hvad enten denne måtte være resultatet af en metodisk refleksion eller blot almindelig ligegyldighed – har altså også en effekt på bibelforskningens karakter og selvforståelse. Forestillingen om et neutralt ståsted har altid været magtens camouflerede forsøg på at opretholde *status quo*.

Gitte Buch-Hansens andet bidrag til antologien “Who Do You Know in Heaven? eller *Saturday Night Fever* i Johannesburg”, som er en postkolonial analyse af Jeppe Rønnes dokumentarfilm *The Swenkas* (2004) fra post-apartheid Sydafrika, udfolder sig inden for det effekthistoriske paradigme. Filmen følger en gruppe migrantarbejdere fra Johannesburgs miner og byggepladser, som lørdag aften mødes i en betonkælder for at konkurrere om, hvem der kan iscenesætte sig med den største elegance. Filmen har kaldt mange reaktioner frem: Er disse mænd, der *swanker* rundt i pressefolder og pomade, ikke et eksempel på, hvordan kolonialismen ganske har overtaget og tømt afrikansk identitet? Er dette show ikke blot en parodi på det 19. århundredes *Minstrel Shows*, hvor de hvide skosværtene nu spilles af de sorte selv? Sådant ser det ud for et hurtigt blik, men ved hjælp af den indisk-amerikanske litterat Homi Bhabhas analyser af den postkoloniale identitet viser artiklen, at svaret er mere komplekst. *The Swenkas* manøvrerer taktisk inden for det koloniale sprog, og kælderen er en niche, hvor en ny identitet opbygges og bekræftes. Et vigtigt element i denne modbevægelse er Johannesevangeliets tale om forholdet mellem Faderen og Sønnen, som der prædikeres over i township'ens kirke. Som bærer af Johannesevangeliets ånd, indskriver swenkaerne sig i den guddommelige arvefølge: Som Fader, så Søn – og *swenka*. Swenka-showet bliver en erstatning for den gudstjeneste i township'en, arbejderne ikke kan deltage i, når de opholder sig i Johannesburg.

Også Christina Pettersons artikel om “Den kirkelige Johannes” udfolder et effekthistorisk perspektiv på Johannesevangeliet. Den læsning, som her analyseres, er tekstrækkerne fra Folkekirkens alterbog. Petterson ser på, hvilken slags tekster det er, der er blevet udvalgt som prædikentekster, og på hvad der sker med disse tekster, når de ved hjælp af de gammeltestamentlige lektier og paulinske epistler bliver sat ind i en ny sammenhæng og re-kontekstualiseres gennem placeringen i kirkeåret. Hvordan forholder tekstrækkerens repræsentation af Johannes sig til evangeliet – eller rettere til den Johannes, som de forskellige læsninger, der præsenteres i denne antologi, repræsenterer? Får Johannes’ teologiske særegenhed lov at slå igennem i tekstrækkerens teologi? Eller domesticerer alterbogen Johannes, så de gnostiske, jødiske og doketiske elementer i det fjerde evangelium holdes i ave? Petterson diskuterer også, hvad vi i en kirkelig sammenhæng skal stille op med de tekster fra Johannesevangeliet, som har haft en særlig voldsom virkningshistorie – f.eks. talen om jøderne som djævlens børn (Joh 8).

Måske rummer Johannesevangeliet med sin skildring af den opstandne Herres transcendens af tid, krop og rum, en helt særlig udfordring for det køn, som er blevet identificeret med kroppen – det kvindelige; for det folk, som blev genstand for Johannesevangeliets filosofiske religionskritik – jøderne; og for de nationer, der faktisk havde deres liv og historie på de steder, som Johannesevangeliet transformerer til symboler på en åndelig udvikling – nemlig Palæstina og palæstinenserne. I den artikel, som afslutter antologien, “Forargelsen og Johannesevangeliet”, sætter Christina Petterson fokus på Johannesevangeliets markante antijødiske udtalelser, på dets problematiske kønspolitiske standpunkter og på den totaliserende åndelige dagsorden, der truer med at bortviske den materielle virkelighed. Petterson ser på den behandling, som disse ømtålelige sager har fået i den hjemlige *main-stream* eksegese. I lyset af sin analyse drister Petterson sig til at sætte spørgsmålet om eksegeseens *male-stream* karakter til diskussion.

Skønt man kan tale om, at antologiens bidrag har en række fællestræk, repræsenterer artiklerne også forskellige holdninger til teksten og dens mening. Uenighederne er vel både teologiske og politiske. Men eksegeter er – hvad enten de giver udtryk for det eller ej – afhængige af hinandens arbejde, kritik og detaileksegese diskussioner. Uenigheder kan derfor ses som et potentiale, der i sidste instans bekræfter, at ingen tekst – heller ikke Johannesevangeliet – har en mening, som én gang for alle kan

udtømmes. Sandheden – heller ikke om Johannesevangeliet – er ikke længere én.

OM FORFATTERNE

GITTE BUCH-HANSEN (F. 1958), cand. theol., ph.d., førsteamanuensis ved Det Teologiske Fakultet, Universitetet i Oslo, tilknyttet forskningsprojektet *Centre for Naturalism and Christian Semantics*, Københavns Universitet. Skrev ph.d.-afhandlingen “‘*It Is the Spirit That Makes Alive*’ (John 4:24). *A Stoic Understanding of Pneuma in John*”.

FINN DAMGAARD (F. 1976), cand. theol. Arbejder som ph.d.-stipendiat med Mosesfiguren i antik jødedom og tidlig kristendom ved Afdeling for Bibelsk Eksegese, Københavns Universitet. Medredaktør på antologien *Abrahams Spor: Abrahamfiguren i religion, filosofi og kunst* (2007). Er medlem af redaktionen af det populærvidenskabelige tidsskrift om Bibelen, *Bibliana*.

ALEXSANDAR GUSA (F. 1969), cand. theol., ph.d. og post.doc. ved Det Teologiske Fakultet i København med den antikke religionskritik som forskningsområde. Skrev ph.d.-afhandling om venskabsbegrebet i Johannesevangeliet.

KASPER BRO LARSEN (F. 1972), cand. theol., ph.d. adjunkt, Aarhus Universitet. Har udgivet *Recognizing the Stranger: Recognition Scenes in the Gospel of John* (2008). Særligt interesseområde er evangelielitteraturen set i lyset af antikkens græsk-romerske og jødiske litteraturhistorie. Arbejder p.t. på en bog om Rembrandt som bibelfortolker.

JESPER TANG NIELSEN (F. 1971), cand. theol., ph.d., lektor ved Afdeling for Bibelsk Eksegese, Københavns Universitet. Har udgivet *Die kognitive Dimension des Kreuzes. Zur Deutung des Todes Jesu im Johannevangelium* (2009) og *Den hemmelige Jesus* (2008).

CHRISTINA PETTERSON (F. 1972), cand. theol. Arbejder som ph.d.-stipendiat med køn, kristendom og kolonihistorie i Grønland ved Department of Critical and Cultural Studies, Macquarie University, Sydney. Tidligere ekstern lektor ved Afdeling for Bibelsk Eksegese og Afdeling for Religionshistorie, Københavns Universitet.